

**Համարը նվիրվում է ականավոր իրավագետ,
ՌԴ ԳԱԱ ակադեմիկոս Վլադիկ Ներսեսյանցի
ծննդյան 80-ամյակին**

**ՎԼԱԴԻԿ ՆԵՐՍԵՍՅԱՆՑԻ (1938-2005) ԿՅԱՆՔՆ ՈՒ ԳԻՏԱԿԱՆ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ**

ԿԱՐԵՆ ԱՄԻՐՅԱՆ

Ծնվել է 02.10.1938 թ. Ստեփանակերտ քաղաքում: Մանուկ հասակում զրկվում է հորից, վերջինս ժամանակի բռնաճնշումների զոհ է դառնում, 1941 թ. ձերբակալվում է և հավանաբար գնդակահարվում: Ներսեսյանցի կենսագրությունն ուսումնասիրողներից ոմանք գտնում են, որ իրավունքի փիլիսոփայության նկատմամբ հետաքրքրությունը պայմանավորված է եղել նրա հոր ձերբակալությամբ, որին հայրենիքի դավաճան են որակել:

Ինչպես պատմում է Ներսեսյանցի եղբայրը, Ներսեսյանցի ծնվելուց դեռ տարիներ առաջ հայրը կարծիք է հայտնել, որ իրենց ընտանիքն առանձնապես ոչնչով երբևէ այքի չի ընկնի: Իսկ երբ ծնվում է Վլադիկ որդին, հայրն ասում է՝ նա կփառավորի մեր ընտանիքը: Հայրը նույնիսկ որդու ազգանվանը հավելում է ց՝ Ներսեսյանց:

Ներսեսյանցն ամուսնացած էր Վալենտինա Լապաևայի հետ, ով իրավունքի տեսության և սոցիոլոգիայի մասնագետ էր:

Ներսեսյանցը 1955 թ. Երևանում ոսկե մեդալով ավարտել է դպրոցը, հետո մեկնել է Մոսկվա, ընդունվել ինչ-որ տեխնիկական բուհ: Սակայն կարճ ժամանակ անց նա վերադարձել է Երևան, աշխատել գործարանում, մեկ տարի անց նորից մեկնել է Մոսկվա: Այստեղ նա ցանկացել է ընդունվել փիլիսոփայության ֆակուլտետ, սակայն, որպես ազգի թշնամու որդու, նրա փաստաթղթերը չեն ընդունել: Նա ստիպված ընդունվել է Մոսկվայի պետական համալսարանի իրավագիտության ֆակուլտետը, ավարտելուց հետո շուրջ երկու տարի զբաղվել է փաստաբանությամբ: 1965-1970 թթ. աշխատել է «Սովետական պետություն և իրավունք» թերթում, այնուհետև դարձել ԽՍՀՄ ԳԱ Իրավունքի և պետության ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող:

1965 թ. պաշտպանել է թեկնածուական ատենախոսություն: 1992 թ.-ից եղել է ՌԴ ԳԱ Պետության և իրավունքի ինստիտուտի պետության և իրավունքի տեսության և պատմության կենտրոնի ղեկավարը: 1975 թ. 37 տարեկանում Ներսեսյանցը պաշտպանել է դոկտորական ատենա-

խոսությունը «Հեգելի քաղաքական-իրավական տեսությունը և դրա մեկնաբանությունը» թեմայով: Թեմայի ընտրությունը պայմանավորված էր նրանով, որ Ներսեսյանցը Հեգելի տեսությունը համարում էր արևմտյան փիլիսոփայական մտքի գագաթնակետը: 1985 թ. Ներսեսյանցին շնորհվել է պրոֆեսորի կոչում: 1994 թ. նա դարձել է ՌԴ ԳԱ թղթակից անդամ, իսկ 2000 թ. ակադեմիկոս:

Ներսեսյանցը երկար տարիներ գիտամանկավարժական գործունեություն է իրականացրել, ղեկավարել է ավելի քան 10 թեկնածուական աշխատանք:

Ներսեսյանցի գիտական հետաքրքրությունների շրջանակը շատ լայն է և ընդգրկում: Մասնավորապես, նա առանձնահատուկ հետաքրքրություն է ցուցաբերում այնպիսի ոլորտների նկատմամբ, ինչպիսիք են քաղաքական և իրավական ուսմունքները, պետության և իրավունքի տեսությունը և փիլիսոփայությունը: Այդ թեմաներով շուրջ 400 գիտական աշխատանքների հեղինակ է, այդ թվում՝ 20 մենագրության և ուսումնական ձեռնարկների: Դրանցից են հետևյալ աշխատությունները՝ «Հեգելյան իրավունքի փիլիսոփայություն. պատմությունը և արդի շրջանը», «Սոկրատ», «Հին Հունաստանի քաղաքական ուսմունքները», «Իրավունք և օրենք», «Պլատոն», «Իրավունքի մեր ճանապարհը. սոցիալիզմից ցիվիլիզմ», «Իրավական պետության գաղափարի պատմությունը», «Իրավունքը՝ ազատության մաթեմատիկա», «Իրավունքի փիլիսոփայություն»: Նա նաև «Բուրժուական սահմանադրականության պատմություն», «20-րդ դարի քաղաքական և իրավական ուսմունքների պատմություն», «Պետության և իրավունքի տեսության հիմնահարցեր» և այլ աշխատությունների համահեղինակ է:

Ամենար է խոսել Ներսեսյանցի մասին առանց հիշատակելու նրա ազատական իրավահասկացության և ցիվիլիզմի հայեցակարգերը: Նույնիսկ ինքը՝ Ներսեսյանցն է այս երկու հայեցակարգերը համարում իր հիմնական ներդրումը գիտության մեջ:

Ներսեսյանցը ոչ միայն տեսաբան-գիտնական էր, այլև մարդ, որը պայքարել է գիտությամբ զբաղվելու համար: Նրա ինքնատիպ և իր ժամանակի վարչակարգի համար ոչ ընդունելի գաղափարները հաճախ էին պատնեշի հանդիպում: Օրենքի և իրավունքի տարբերակման վերաբերյալ Ներսեսյանցի մոտեցումները հակադրվում էին դրանք նույնական, օրենքից դուրս իրավունքը որպես ինքնուրույն երևույթ չընդունողների մոտեցումներին: Սակայն այստեղ առանձնահատուկ է այն հանգամանքը, որ գիտնականի տեսակետը օրենքի և իրավունքի տարբերակման հարցում զանազանում էր նույնիսկ այն տեսաբանների մոտեցումներից, որոնք նույնպես կողմնակից էին «իրավունք» հասկացության լայն ընկալմանը և օրենքի ու իրավունքի տարբերակմանը:

Այս առումով Ներսեսյանցը նշում է, որ լայն իրավահասկացությունը չի հանգեցրել իրավունքի և օրենքի հստակ տարանջատման, քա-

նի որ բացակայում են իրավական օրենքը կուսակցական կամքով գրված կամայական օրենսդրությունից տարբերակելու չափանիշները:

Դոկտորական աստենախոսության պաշտպանությունից հետո, արդեն որոշակիորեն իրեն պաշտպանված զգալով, Ներսեսյանցը կամաց-կամաց սկսում է ճանապարհ հարթել իրավունքի և օրենքի տարբերակման հիմնախնդրի շուրջ իր տեսական գաղափարների համար: Սակայն բավականին երկար ժամանակ նա այդպես էլ չէր կարողանում հրապարակել այդ թեմայի մասին «Իրավունք և օրենք. վերջիններիս տարբերակումը և հարաբերակցությունը» վերտառությամբ իր առաջին գիտական աշխատանքը, որտեղ օրենքի և իրավունքի հարաբերակցության գաղափարները հանգում են հետևյալին.

✓ «ազատություն» հասկացությունը հակադարձ համեմատական է «կամայականություն», «բռնություն» եզրույթներին: Պետականորեն կազմակերպված հասարակության պայմաններում ազատությունը հնարավոր է և իրական է միայն իրավունքի միջոցով, որն իր հերթին ունի օրինական ուժ,

✓ ազատության, իրավունքի և օրենքի շրջանակում օրինական ուժ ունի միայն այն նորմը, որն ազատության չափ է ներկայացնում: Իրավունքի արժեքն այն է, որ սահմանում է ազատության ոլորտը, սահմանը և կառուցվածքը, հանդես է գալիս որպես ազատության ձև, նորմ և միջոց՝ հիմնված պետական պաշտպանության վրա:

Հետագա տարիներին Ներսեսյանցը զարգացնում է իր այս գաղափարները. 1983 թ. հրատարակվում է «Պետություն և իրավունք» վերտառությամբ ընդհանրացված մենագրությունը: Այդտեղ հեղինակը նշում է, որ օրենքի և իրավունքի տարբերակումը որպես տեսական կառուցվածք երկու հիմնական գործառույթ է կատարում՝ գնահատողական և բացատրական: Օրենքի վերաբերյալ գնահատողական մոտեցման շրջանակում իրավունքը հանդես է գալիս որպես երեք պահանջների համախմբված արտահայտում, առանց որոնց օրենքը կորցնում է իր որակը: Ինչ վերաբերում է բացատրական գործառույթին, ապա դրա էությունն այն է, որ օրենքը և իրավունքը դիտարկվում են որպես փոխկապակցված և միաժամանակ նաև իրական տարբեր երևույթներ:

Միայն իր մենագրության հրապարակումից հետո է Ներսեսյանցին հաջողվում «Խորհրդային պետություն և իրավունք» հանդեսում հրապարակել իր ծրագրային հոդվածը՝ «Իրավունք. սահմանումների բազմազանություն և հասկացության միասնություն»: Այդ արժեքավոր հրապարակման մեջ յուրահատուկ է Ներսեսյանցի այն միտքը, որ այնտեղ, որտեղ իրավունքն ու օրենքը նույնացվում են, իրավագիտությունը վերածվում է օրենսդրագիտության: Եթե մինչ այդ եղած գիտական աշխատանքներում Ներսեսյանցը իրավունքի էությունը բացահայտում էր ազատության միջոցով, ապա այս հոդվածում նա իրավունքը հարստացրեց այնպիսի նոր բովանդակությամբ, ինչպիսիք են հավասարությունը և արդարությունը:

Ահա այսպես ձևավորվեց Ներսեսյանցի ազատական-իրավական հայեցակարգը, որը, ունենալով վաղ փիլիսոփայական-իրավական արմատներ, նրա հեղինակային տեսությունն է: Մի առիթով Ներսեսյանցն անգամ նշում է. «Կանտը կգարմանար, էթե իմանար, թե իր հայեցակարգն ինչպես եմ մեկնաբանում ես»: Խոսքը արդարության գաղափարի մասին է, որը Ներսեսյանցի համար ոչ թե բարոյական, այլ իրավական սկզբունք է:

Ձևական հավասարության գաղափարը Ներսեսյանցին հնարավորություն տվեց ժամանակի ընթացքում առաջ քաշելու և հիմնավորելու ցիվիլիզմի՝ որպես հասարակական նոր կարգի տեսությունը: Այս առումով Ներսեսյանցը նշում էր, որ կարծես թե իրավունքի հետագա զարգացումը տեղի է ունենալու ցիվիլիստական մոդելի հարստացման միջոցով: Այս գաղափարն արտացոլվեց 1989-1996 թթ. հրատարակված բազմաթիվ գիտական հոդվածներում, որոնց դրույթներն ընդհանրացված ներկայացվեցին 2000 թ. հրատարակված «Ցիվիլիզմի մանիֆեստը» աշխատության մեջ:

Ամփոփելով նշենք, որ Ներսեսյանցի կյանքը նույնքան բարդ էր, որքան իր գաղափարները, սակայն միաժամանակ նույնքան լուսավոր, որքան իր հայեցակարգերը: Մի առիթով նա իր կնոջն ասել է, որ մեծ գաղափարի հեղինակին իր ողջ լինելը խանգարում է, որպեսզի ժամանակակիցներն ընդունեն այդ գաղափարի իրական մեծությունը: Հետագա հուշերում տիկին Լապանան այս առիթով հավելել է Ներսեսյանցը գնաց, որպեսզի չխանգարի, որ իր հայեցակարգերն ապրեն և հարասունեն:

Ավարտենք Ներսեսյանցի հետևյալ դրույթով՝ ամենադժվար խիզախությունը մտքի համարձակությունն է:

Բանալի բառեր – *Վլադիկ Ներսեսյանց, գիտնական, ազատական-իրավական հայեցակարգ, ցիվիլիզմի մանիֆեստ*

KAREN AMIRYAN – Жизнь и научная деятельность Владика Нерсесянца (1938-2005). – Статья посвящена жизни и деятельности замечательного учёного-юриста, автора фундаментальных трудов по философии и теории права, истории политических и правовых учений, уроженца Нагорного Карабаха Владика Нерсесянца. Подробно освещены его детство, учёба, научная борьба, проанализирован ряд работ В. Нерсесянца, их основные положения. Кроме того, в статье содержатся некоторые мысли учёного, а также высказывания о нём коллег и последователей.

Ключевые слова: *Владик Нерсесянц, учёный, либертарно-правовая концепция, Манифест о цивилизме*

KAREN AMIRYAN – Vladik Nersesiantz's Life and Scientific Activity (1938-2005). – The great scientist VladikNersesiantz's life and scientific activity are discussed in the article presented. The article reveals the interesting facts from his childhood, periods of study and scientific work. The author analyses Nersesiantz's main scientific works and their content. The article also presents some thoughts of Nersesiantz, as well as thoughts of others about him.

Key words: *Vladik Nersesiantz, scientist, libertarian legal concept, Civilistic Manifesto*